1. TEMİZLİK

Yüce Allah'ın, inananlardan temiz olmalarını istemesinin sebebi nedir?

İslam dini getirdiği hükümlerle insanların dünya ve ahiret hayatında mutlu olmalarını arzulamıştır. Bundan dolayı temizliğin her türünü dinî yükümlülük kapsamında kabul etmiştir. Maddi temizliği farz kılmış, bu konuda mükelleflere birtakım görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Dinimiz, getirdiği hükümlerle temiz insan, temiz çevre, temiz toplum ve temiz kalp anlayışını korumak ve geliştirmek istemektedir.

Peygamberimiz'e peygamberlik görevi verilirken kendisine yapılan ilk hitapta yer alan hususlardan biri de temizlikle ilgilidir. Peygamberimiz'e şöyle buyurulmuştur: **"Ey elbisesine sarılıp örtünen (Resûl!), kalk ve (insanları) uyar ve sadece Rabbini yücelt, elbiseni temiz tut, murdar şeylerden uzak dur..."** [1] Bu ayetler özelde Peygamberimiz'e genelde tüm inananlara hitap etmektedir. Buna göre; Müslüman'ın önce bilgili ve bilinçli, sonra her yönüyle temiz olması gerekir. Bir başka ayette **"Ey Âdemoğulları! Her mescide gidişinizde güzel giysilerinizi giyin..."**[2] buyurularak cemaatle namaz kılarken temizliğe riayet edilmesi istenmiştir. **"...İbrahim ve İsmail'e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rüku ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik."**[3] ayeti, çevre temizliğini de kapsamaktadır.

Temizlikle iman arasında sıkı bir ilişki vardır. Kirlilik imanla bağdaşmayan bir durumdur. Peygamberimiz hadislerde temizliğin imanın yarısı olduğunu söylemiş, İslam'a yeni girenlere Kelime-i şehadet getirmelerini ve gusül abdesti almalarını emretmiştir. Bu uygulama da imanla temizlik arasındaki tamamlayıcı ilişkiye işaret etmektedir.

Peygamberimiz, temizlik konusunda da söz ve davranışlarıyla Müslümanlara rehberlik etmiştir. Onun temizlikle ilgili açıklama ve uygulamalarında ruh, beden, elbise, ev ve çevre temizliğine dair örnekler bulunmaktadır. Camiye giderken ve toplum içine çıkarken en temiz elbiselerini giymesi, güzel koku sürünmesi ve bunu tavsiye etmesi, çiğ soğan ve sarımsak yemekten sakınması ve cemaate katılacak olanlara bunları yememelerini önermesi, insanların gelip geçtiği yola ve gölgeliklere abdest bozmayı yasaklaması, boy abdesti almayı ve beden temizliğini düzenli olarak yapmayı ısrarla tavsiye etmesi Peygamberimizin temizlik konusundaki örnek ve rehberliğini göstermektedir.

TEMEL HADİS

Kim Cuma günü yıkanır, en güzel elbiselerini giyer, yanında varsa (güzel) koku sürünür, sonra da cumaya gelirse (...) onun bu Cuma ile geçmiş Cuma arasındaki kusurları bağışlanır.

(Ebu Davûd, Tahâret, 127.)

Allah temizdir ve temiz olan şeyleri sever.

(Tirmizî, Edeb, 41.)

Yemeğin bereketi, yemekten önce ve sonra (elleri ve ağzı) yıkamaktır.

(Ebu Davûd, Et'ıme, 11.)

Eğer ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım her namaz vakti misvak kullanmayı onlara emrederdim.

(Müslim, Tahâret, 42.)

---

1 Müddessir suresi, 1-5.ayet.
2 A'râf suresi, 31.ayet.
3 Bakara suresi, 125.ayet.

Temizliğin nasıl olması gerektiği dinimizde açıklanmış; beden, elbise ve çevrenin dinin ve aklın pis kabul ettiği şeylerden temizlenmesi maddi ve hakiki temizlik olarak kabul edilmiştir. İnsanın bireysel olarak bedeninin ve elbisesinin temiz olması yeterli görülmemiş, evinin ve çevresinin de temiz olması istenmiştir. Bir başka temizlik türü de kalbin kötü duygulardan arındırılması olan manevi temizliktir. Sadece maddeden ibaret olmayan insanın sağlığı ve mutluluğu için dinimizde manevi temizlik de şart koşulmuştur. Bu iki tür temizlik yanında tamamen dini bir belirleme ve özellik arzeden hükmi temizlik de emredilmiştir. Düzenli ibadet ve ahlaki erdemlerle hedeflenen de esasen bu temizliktir.

İnsanın manen temiz olmasını sağlayan bazı temel ibadetlerin yapılabilmesinde belli maddi temizliklerin yapılması gerekli görülmüştür. Mesela, manen temizlenmeyi amaçlayan namazı kılabilmek için belli organların su ile yıkanmasını ve mesh edilmesini ifade eden abdest farz kılınmıştır.

Manen temizlenmeyi amaçlayan namaz kılabilmek için abdest almak farzdır.

Kur'an'da Peygamberimiz'in özelliklerinden ve görevlerinden bahsedilirken tezkiyeden de bahsedilmiştir. Tezkiye, insanların şirk, günah, cehalet gibi çirkin düşünce ve davranışlardan temizlenip arınmasıdır. Maddi temizlik olmadan manevi temizliğin (tezkiye) olması mümkün değildir.

Elbisesi, evi, bedeni ve çevresi istenilen şekilde temiz olmayan Müslüman'ın ibadeti de olması gereken niteliğe erişemez. **"Şüphesiz Allah çokça tövbe edenleri ve çok temiz olanları sever."**[4], **"Doğrusu, hem (maddi ve manevi olarak) temizlenen hem de Rabbinin adını anıp namaz kılan kurtuluşa ermiştir."**[5] ayetleri ibadet ve temizlik ilişkisinin ayrılmaz olduğuna işaret etmektedir. Bu ayetlere göre Allah'ın hoşnut olduğu kimse maddi ve manevi açıdan temiz olandır.

Maddi Kirlilik

Aslen veya geçici olarak temiz olmayıp hijyen kurallarına aykırı olan şeye pis yani "necis" denilir. Dinin pis olduğunu kabul ettiği nesnelerden birinin bulaştığı şey de "kirli" ve "pis" kelimeleriyle ifade edilir. Pislik taşımayan nesneler dinen temiz yani "tahir" olarak kabul edilir.

İslam'a göre bir şeyin pis veya temiz sayılmasında temel ölçü, ibadet temizliğine engel olup olmamasıdır. Buna göre ibadet temizliğine engel olan maddeler pis, olmayanlar ise temizdir. Şuna dikkat etmek gerekir ki bir maddenin ibadet açısından temiz sayılması, her durumda o maddenin yenilip içilmesinin helal olması anlamına gelmez. Mesela, içine zirai mücadelede kullanılan bir ilaç karışmış bulunan bir su ile abdest alınabilir. Ancak sağlığa zararlı olduğu için bu suyun içilmesi haramdır.

Dinen necis sayılan maddeler ana hatlarıyla şöyledir: Kan, domuz eti, sarhoş edici içecekler; insan ve hayvanlara ait idrar ve dışkı necistir. Etinin yenmesi ister helal isterse haram olsun, akıcı kanı olan kara hayvanlarından olup dinî usule uygun biçimde boğazlanmadan ölen veya öldürülen hayvanların etleri de necistir.

4 Bakara suresi, 222. ayet.
5 A'lâ suresi, 14-15. ayet.

Manevi Kirlilik

Dinimiz bazı durumları maddi boyutunun ötesinde, hükmen kirlilik kabul etmiştir. Din, bu gibi durumları kirlilik kabul ettiği için dindar insan böyle hallerde kendisini manen kirli hisseder. Bu gibi durumlarda olanlar madden temiz olsalar bile dinin önerdiği özel temizlik şekilleriyle temizlenmedikçe kirli sayılırlar. Hükmi kirlilik, abdestsizlik veya cünüplük sebebiyle insanda meydana geldiği varsayılan kirlilik hâlidir. Bu, hades terimiyle ifade edilir. Hades ise büyük hades ve küçük hades olmak üzere ikiye ayrılır. Cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmi kirlilikler büyük hades; abdest gerektiren hükmi kirlilik de küçük hadestir. Büyük hükmi kirlilikten gusül ile küçük hükmi kirlilikten de abdest ile temizlenilir. Suyun bulunmaması veya bulunduğu hâlde kullanma imkanının olmaması hâlinde her ikisinden temizlenme yolu ise teyemmümdür.

Maddi ve Hakiki Temizlik

Maddi ve hakiki temizlik; beden, elbise ve namaz kılınacak yeri dolayısıyla çevreyi necasetten temizlemektir. Maddi ve hakiki pislikten temizlenmek için önerilen başlıca yollar şunlardır: Su ile yıkama, suda kaynatma, ateşe sokma, silme, ovalama, kurutma, kazıma, üzerine toprak serpme, içindeki suyun tamamını veya bir kısmını boşaltma, kimyasal yapısını değiştirme (istihâle), tabaklama ve boğazlama.

Maddi pislikten temizlenmenin başlıca yollarından biri su ile yıkamadır.

Maddi kirlilik söz konusu olduğunda kişisel temizlik hususunda istibrâ ve istincâ kavramları öne çıkmaktadır.

İstibrâ, küçük abdest bozduktan sonra idrar yolunda kalabilecek idrarın tamamen kesilmesi için bir süre beklemektir. Bu beklemeden sonra uzvun dışına çıkan idrar yaşlığı temizlenir ve abdest alınır. Namazın sıhhati için özellikle erkekler için istibrânın önemi büyüktür. Özür hâli dışında, vücuttan idrar sızıntısı olduğu sürece abdest geçerli olmaz. Bunun için son damlaların kesildiğinden emin olmadan abdeste başlanmamalıdır. İdrarın vücuttan iyice çıkması için bir süre beklemek, biraz hareket etmek, yürümek ve öksürmek gibi istibra yöntemlerine başvurulabilir. İdrardan hemen sonra abdest alınması hâlinde sızıntıların elbiseyi kirletme durumu söz konusu olmaktadır. Peygamberimiz konuyla ilgili uyarıda bulunmuştur. Peygamberimiz, *"İdrardan sakınınız. Çünkü kabir azabının çoğu ondandır."*[6]

İstincâ, büyük abdest bozduktan sonra temizlenme işlemidir. Günlük hayatın bir parçası olan bu temizlik, fertlerin sağlığı, insani ilişkileri ve ibadet hayatı bakımından önemlidir.

6 İbn-i Mâce, Tahâret,26.

İstincânın su ile yapılması esasdır. Suyun bulunmadığı durumlarda ise temizliğe ve sağlığa elverişli araçlarla yapılması gerekir. Günümüzde tuvalet kağıdı olarak üretilen özel kağıtların bu amaçla kullanılmasında dinen bir sakınca bulunmamaktadır. Tuvalet kağıdı istincâ amacıyla kullanılsa da İslam'ın öngördüğü temizlik için tek başına yeterli olmayabilir. Bunun için su ve tuvalet kâğıdını beraber kullanmanın daha doğru olacağı söylenebilir.

İstincâ sol elle yapılır. Bu esnada suyun ve diğer temizlik malzemelerinin israfından kaçınılmalıdır. Su ile temizlendikten sonra kurulanmak temizlik ve sağlık açısından önemlidir.

Manevi ve Hükmi Temizlik

Abdesti olmayan kimse abdest aldığında küçük hadesten temizlenmiş olur.

Manevi veya hükmi temizlik, abdest almak ve cünüplükten temizlenmektir. Bu durumda olan kimselerin madden ve hükmen temiz olabilmesi için dinin önerdiği temizlik şekli olan abdest ve gusül almaları gerekir. Abdesti olmayan kimse, bu iş için elverişli olan suyu kullanarak ve şartlarına uygun olarak abdest aldığında küçük hadesten temizlenmiş olur. Cünüp olan kadın ve erkek, hayız kanı kesilen, lohusalığı sona eren kadın gusül abdestini şartlarına uygun olarak aldığında büyük hadesten arınmış olur. Büyük hades ve küçük hades durumunda gusül ve abdest almak imkânsız olursa bunlara alternatif olarak teyemmüm adı verilen özel ve sembolik mahiyet taşıyan hükmi temizliğe başvurulur.

Özürlünün Abdesti

İbadetler ve temizlik bakımından özürlülük; devamlı burun kanaması, idrarı tutamama, devamlı kusma, devamlı kanayan yarası olma gibi abdesti bozan ve kısmen süreklilik taşıyan bedenî rahatsızlıkların bulunma durumudur.[7] Bunların sonucunda meydana gelen rahatsızlıklara özür (mazeret) adı verilir. Akıntısı bulunan kadınlar ile tıbbi cihazlara bağlı olarak tedavi gören hastalar bu gruba dahildir. Abdesti bozan şeyler konusunda özürlü kimseler için özel hükümler getirilerek bu kimselerin ibadet etmesine fırsat tanınmıştır. Bu durumlardan biriyle karşı karşıya kalan kimseler, mazeretleri en az bir namaz vakti boyunca devam edip sonra her vakit içinde en az bir kere nüksettiği zaman özür sahibi sayılırlar. Özür sahibi olanlar her vakit için abdest alır, iki vakit arasında mazereti dışında bir sebeple abdesti bozulmadığı sürece her türlü ibadeti yapabilirler. Ancak vaktin çıkmasıyla abdestlerini yenilemeleri gerekir. Özür sebebi olan durum bir tam vakit görülmediği zaman özür durumu biter ve kişi normal kimseler gibi hareket eder.

7 Diyanet İşleri Başkanlığı, İlmihal, C. 1, s. 201.

Kadınların Özel Halleri

İslam, hak ve yükümlülükler ve Allah'ın hükümlerine muhatap olma bakımından kadınla erkek arasında bir ayrım yapmamıştır. Allah'a sunulacak ibadetler, emir ve yasaklarına karşı gösterilecek itaat ve bunun sonucu elde edilecek mükâfatlar bakımından kadınla erkek arasında bir fark yoktur. Kadınların fizyolojik yapılarından kaynaklanan özel durumları vardır.

Bu durumlar, fıkıh ilminde kadınlar için özel hükümler konulmasını gerekli kılmıştır. İlmihal dilinde "kadınların özel hâlleri" denilince; "hayız", "nifas" ve "istihâze" gibi kadınlara ait ve onların fizyolojisinden kaynaklanan üç özel durum kasdedilir. Bunları öğrenmek farz-ı ayndır ve bu hususlarda ebeveynlere büyük sorumluluk düşmektedir.

Hayız, ergenlik çağına giren sağlıklı bir kadının döl yatağından hastalık ve lohusalık dışında belirli aralıklarla ve bir süre kan gelmesidir.[8] Bu durum kadınlarda ergenlikten menopoz dönemine kadar her ay devam eder. Dilimizde bu durumu ifade etmek için "âdet hâli", "aybaşı" gibi ifadeler kullanılır. Hanefi mezhebine göre âdet hâli üç günden az, on günden çok olmaz. Şâfiî mezhebine göre ise bu süre en az bir gündüz ve bir gecedir (yani 24 saattir). En fazla ise 15 gündür.

Âdet görmeye başlayan kadın baliğa (ergin) olduğu için dinî emir ve yasaklarla yükümlü olur. İslam'da hayız hâli, bazı ibadetlerin yapılmasına ve cinsel ilişkiye girilmesine engel hükmi bir kirliliktir. Bu durum, kadının madden de kirli olduğu ve ondan uzak durulması anlamına gelmez. Çünkü bu kadının iradesiyle meydana gelen bir durum değildir.

Nifas (Lohusalık)

Nifas, doğumdan sonra gelen kandır. Bu kanın gelmesiyle kadında bazı ibadetleri yapmaya engel olan hükmi kirlilik durumu oluşur. Dilimizde bu duruma lohusalık, nifas hâlindeki kadına da lohusa denir. Hayızlı kadın gibi lohusa da madden temiz sayılır.[9]

Lohusalık hâli, Hanefilere göre alt sınırı olmamakla birlikte, en çok kırk gün sürer. Peygamberimiz bir hadisinde; *"Lohusaya (azami) kırk gün müddet tayin edilmiştir. Kırk gün sonunda temizlenirse (ne ala!) Aksi halde (lohusa), namaz kılmak için o kırk günü aşmaz.''*[10] buyurmuştur. Şâfiî mezhebinde ise bu süre en çok altmış gündür.

Hayızlı ve Nifaslıya Ait Dinî Hükümler

Hayız ve nifas durumunda olan kadınların tabi oldukları dinî hükümler kısaca şöyledir:

1. Gusül gerekmesi ve cinsel ilişkinin yasak olması: Hayız ve nifas durumunda olan kadınların bazı ibadetleri yapmaları ve cinsel ilişkiye girmeleri haramdır. Bu durumları sona eren kadınların gusül almaları gerekir. Hayız ve nifas durumundaki kadınların namaz, oruç ve hacda tavaf gibi ibadetleri yapmaları; Kur'an'ı eline alarak okumaları caiz değildir.

2. Kadının âdet görmekle ergen sayılması: Genç kız âdet görmeye başlayınca ergen sayılır ve namaz, oruç, hac, zekât gibi dinî emir ve yasakların muhatabı olur.

---
8 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 131.
9 İlmihal, C.1, s. 192, 204
10 Darimi, Kitabu'l Vudu, 98/956.

3. Namazdan muaf tutulma ve orucu erteleme: Hayzın bu iki ibadetin ifasına engel bir mazeret sayıldığında fıkıh bilginleri görüş birliğine varmıştır. Hayız süresince terk edilen namazların kaza edilmesinin gerekmediği, oruçların ise temizlendikten sonra tutulacağı (kaza edileceği) hususlarında da görüş birliği vardır.

Nitekim Hz. Aişe kendisine "Neden hayzlı kadın orucu kaza ediyor da namazı kaza etmiyor?" şeklindeki bir soruya "(Vaktiyle). Bu iş bizim başımıza gelirdi de orucu kaza etmekle emrolunur; namazın kazası ile me'mur olmazdık." şeklinde cevap vermiştir.[11]

İstihâze

İstihâze, rahmin içindeki damarlardan hayız ve nifas hâli dışında ve bir hastalık veya yapısal bozukluk sebebiyle gelen kana denilir.[12] İstihâze, kadının âdet ve lohusalık dışındaki kanamalarının adıdır. Bir başka ifade ile istihâze ile kastedilen, kadının adet ve lohusalık dışındaki kanamaların tümüne verilen addır. Adet çağı içerisinde bulunan kadının, üç günden az ve on günden fazla gördüğü, doğum yapan lohusanın 40 günden fazla gördüğü, 9 yaşından küçük kızların veya menopoz dönemindeki kadınların gördükleri kanlar istihâze kanıdır.

İstihâze kanı, dinmeyen burun kanaması, tutulamayan idrar veya bir yaradan sürekli kan akması gibi bir özür hâlidir. Bu durumda olan kadının sadece abdesti bozulur. O, gerekli maddi-bedenî temizliği yapar, elbisesine kan bulaşmasına karşı tedbir alır. Özürlü kimselere tanınan ruhsat ve muafiyetlerden yararlanır.

11 Müslim, Hayız, 69.
12 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 181.
13 Buhari, Salat, 76, Enbiya, 5; Müslim, İman, 263.
14 Nisâ suresi, 103. ayet.
15 Tirmizî, İman, 8.